

litou zahalenou topickými postupmi. V tomto prípade sa nedá obracať na traktát ako na „kľúčový prameň pre poznanie dejín knihy“, nezaručuje ani hodnovernosť ďalších informácií, vyžadujúcich spoluprácu a verifikáciu s inými príbuznými prameňmi.

Aj po prečítaní takéhoto hodnotného súboru štúdií ostanú nezodpovedané početné otázky. Vidno to napríklad v nejednotnom prekladaní *gens Slavonica: slovenský/slovanský národ (Viva gentis Slavonicae delineatio* – Kollárová: *slovenského národa* / Novacká: *slovanského národa*).

V tejto súvislosti chcem povedať, že v neposlednej miere vysoko hodnotím prekladateľskú a editorskú prácu Márie Novackej, v textovej prílohe korunovanú kvalitnými odbornými úpravami oboch traktátov, uskutočnenými s erudovanou citlivosťou na dobové realie a na štýlové diferencie či afinity.

Tretia časť monografie je mimoriadne zaujímavá, keďže problém traktátu sa špecificky sleduje v kultúre iných národov a vstupuje do iných mimoliterárnych disciplín. Barbara Suchoň-Chmiel na rozdiel od ostatných bádateľov obracia tému za hranice výsostne protestantskej oblasti. Konkrétne približuje latinské literárno-teoretické traktáty zo 17. storočia na území Poľska a podrobnejšie interpretuje traktátové dielo inak všestranného literárneho umelca, nazývaného „kresťanským Horáciom“ – jezuitu Mateja Kazimíra Sarbiewskeho. Jeho pozoruhodné dielo, tak ako mnoho iných u nás, doteraz zostávalo nepovšimnuté, ba bývalo zaradené na indexe politických režimov.

Rovnako za priekopnícku a výrazne obohacujúcu treba pokladať štúdiu Janky Petöczovej-Matúšovej o početných hudobno-teoretických stredovekých traktátoch, neskôr i zo Slovenska, ktoré, uložené v rôznych archívoch či knižniciach, slúžia ako prameň muzikologického poznania doma i v zahraničí.

Mária Dudas upriamuje pozornosť na paleografické a fonologické špecifiká bulharského rukopisu z 18. storočia, patriaceho ešte do damaskínskej literatúry, ktorá v období tureckej nadvlády zohrala významnú rolu pre bulharské,

macedónske a ostatné, hlavne balkánske, kultúrne prostredia. Damaskínske rukopisné pamiatky predstavujú zdroj nielen pre poznávanie bulharskej literárnej histórie, ale aj pre poznávanie dejín bulharského jazyka.

Celý zborník, koncipovaný z tematicky príbuzných štúdií a článkov, pohol o niekoľko závažných krokov dopredu výskum, ktorý práve pri staršej literatúre má výhodu v nevýhode. V zálohe nám totiž stále ostáva značný sumár nepoznaných alebo slabo poznaných pamiatok, spolu s nimi i podnetov venovať sa im aspoň tak prínosne, ako to zrealizoval kolektív monografie pod editorskou taktovkou T. Vráblovej.

Marta Kerul'ová

PAPOUŠEK, VLADIMÍR A KOL.: DĚJINY NOVÉ MODERNY. ČESKÁ LITERATURA V LETECH 1905 – 1923. Praha : Academia, 2010. 632 s.

Publikácia *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905 – 1923*, materiálovo bohatá, edične výpravná a už na pohľad zaujímavá kniha, má ambíciu predstaviť dejiny českej literatúry 20. storočia v novom pohľade a na základe nových metodologických východísk, pričom novo tu predovšetkým znamená inak ako doteraz. Už v názvoch jednotlivých kapitol sa opakujú pojmy ako tradícia, hľadanie, znovupomenovanie, nové videnie, nový tvar, takže ak sa posledná kapitola v rámci interpretačnej časti nazýva Reinterpretáciou tradícií k novému tvaru (jej autorom je Jiří Brabec a týka sa roku 1923), toto slovné spojenie pokojne možno vzťahnúť na charakteristiku celého projektu.

Východiskový materiál, s ktorým pracovali už predchádzajúce dejiny českej literatúry, je rovnaký (nejde teda o prehodnotenie doterajšieho kánonu), iný je však deklarovaný prístup k nemu. Nemá ísť o pevný výklad, hierarchický a kanonizačný, ale o výklad vyznačujúci sa otvorenosťou, výklad v neukončenosti a najmä – v pohybe, v toku a v pulzovaní. Nie kategori-

zácia, ale pozorovanie, stopovanie, zachytávanie premien. Moment pozorovania – ako sústredného sledovania problematiky so zámerom poznať literatúru v danej dobe – je odkazom na inšpiráciu metódami exaktného výskumu, ktorý stavia na presnosti a na zistených faktoch. Práve pozorovanie a sledovanie vytvára podložie pre konštrukciu príbehu, tzv. „*drámy jedného roka*“ (s. 7), pričom priradením interpretácií jednotlivých rokov zvolenej periódy do jedného radu sa obsahovo naplnia model postupnej synchronie (sledovať a pozorovať, čo sa dialo s literárnymi textami, keď vstupovali do dobového prostredia), hoci aj s otázkou, či sa dá rekonštruovať celistvý príbeh jedného roka napriek početnosti a rôznosti dobových diskurzov. Pozorovanie dejín je vedené so zámerom vytvoriť príbeh – príbeh stopovaný prostredníctvom textov, pričom tento novovzniknutý literárno-historiografický naratív je konštrukčne plne v rukách konkrétneho literárneho historika, autora danej kapitoly: „*Konfigurácia, výber materiálových akcentov i spôsob utvárania sujetu sú záležitosťou voľby každého autora*“ (s. 8). Písanie dejín literatúry je tu teda pochopené ako suverénny tvorivý akt, čo jednotliví autori v medziach svojho múzického nastavenia aj dosvedčujú (napr. epické rozprávania Jana Wiendla – čo „vraj“ zažívala pani Einsteinová v Prahe v roku 1911, ako introdukcia k vlastnej literárnovednej analýze daného roka).

Podľa slov vedúceho autorského kolektívu je kniha vystavaná na štyroch pilieroch: už uvádzaný model postupnej synchronie, texty zachytávajúce premenu dobového literárneho jazyka a dobovej imaginácie (modelové typy rozprávajúceho „ja“), chronologické a priestorové mapy, metodologická štúdia. V edičnom výstupe metodológiu objasňuje úvodná časť publikácie Paradigmy novej moderny s teoretickými štúdiami Vladimíra Papouška a Josefa Vojvodíka, uvádzaný prvý a druhý pilier spolu vytvárajú interpretačnú časť s označením 1905 – 1923, chronologické a priestorové mapy zas dostali názov Mapy polí literárneho a kultúrneho diania v jednotlivých rokoch obdobia 1905 – 1923 a tvoria obsiahlu materiálovú prílohu

knihy, svojím spôsobom istú kultúrnu encyklopédiu, v rozsahu až jednej tretiny celého vydania (hoci aj s upozornením na umelosť, približnosť a nutnú selektívnosť pri zostavovaní predmetných súpisov).

Predložené *Dějiny nové moderny* zároveň nemajú byť variantom už jestvujúcich tradičných chronologicky poňatých dejín (hoci aj metodologicky odlišných – z hľadiska koncepcie národných, pozitivistických, duchovných, formalistických), ani sa nemajú primárne zakladať na všeobecných dejinách. Namiesto hľadania tradície a nacionálnej identity sa autori podujali stopovať príznaky estetickéj novosti a rôznosti, a to v ich početných vzájomných konfiguráciách. Východiskom ich prístupu je už spomínaný moment pozorovania („*Skôr tu pozorujeme rad najrôznejších výmen i pokusov o diferenciaciu...*“, s. 8) a následný pokus prepojiť texty čo najužšie s dobou ich vzniku, s dobovou atmosférou. Vybrané texty a javy sú pozorované vo vnútrotextových, medzitextových a interdisciplinárnych väzbách, kontextoch a súvislostiach, a tak je vytváraný viacrozmernej obraz doby. Tento postup je základom úvodných tabuľkových prehľadov Plocha času i záverečných zoznamov Mapy polí literárneho a kultúrneho diania v jednotlivých rokoch obdobia 1905 – 1923, v samotných interpretáciách až natoľko badateľný nie je. Interpretácie rokov sú profesionálne štandardné výkony, niekedy viac, inokedy menej presvedčivé literárnovedné analýzy, zjavne predpokladajúce znalosť problematiky a orientáciu v nej. Jednotliví autori v nich uvažujú o celom komplexe dobových ideí, pojmov, estetických kategórií, ktoré uvádzajú do sieťí vzťahov a súvislostí, často však aj napriek proklamovanej novosti pomerne tradične, klasicky až konvenčne.

Na literatúru a širšie na umenie sledovaného obdobia (1905 – 1923) autori vzťahujú pojem nová moderna, hoci súběžne používajú aj označenie moderna a raná avantgarda 10. a 20. rokov 20. storočia, resp. umelecká moderna a avantgarda 10. rokov (s. 59), alebo ešte inak symbolistická a posymbolistická moderna prvého desaťročia 20. storočia, staršia moderna,

prvá vlna moderny 90. rokov, predvojnová moderna (s. 65), povojnová avantgarda, či moderna a historická avantgarda (rané počiatky historickej avantgardy v prvom desaťročí 20. storočia, s. 61). Vzhľadom na toto voľné narábanie s pojmom „moderna“ má potom nový pojem „nová moderna“ najmä diferenciatnú funkciu, a to predovšetkým pre samotný autorský kolektív (východiskový koncept novosti). Nová moderna je predstavená ako „*typ paradigmy, ktorá vznikala v sledovanej perióde*“ (s. 8), ako prejav nového jazyka, pričom literárna paradigma je prezentovaná ako istý spôsob videnia skutočnosti. Moderna z polovice prvého desaťročia 20. storočia je tu radikálne odlišená od moderny konca 19. storočia (symbolistická moderna, zástupne reprezentovaná Manifestom českej moderny), pričom za jej základné charakteristiky platia heterogenita, simultánnosť a inovácia – alebo povedané inými slovami: ambivalentnosť, paralelnosť/súbežnosť, aktuálnosť. Práve na základe týchto vlastností potom autorský kolektív dospieva k presvedčeniu, že z dôvodu uvedenej „*paralelnej koexistencie a pôsobenia literárnych a umeleckých skupín, škôl, programov a ich generácií*“ po roku 1900 je nemožné „*tieto súčasne prebiehajúce vývinové prúdy a línie popísať ako proces a diachrónny rad*“ (s. 60), takže do popredia sa dostávajú sondy a rezy, pokusy o odhalenia vrstiev, ktoré ukážu a ďalej potvrdia konštatovanú synchronnosť a rozbiehavosť. Na inom mieste, v metodologickom expozé k záverečným mapám, je toto potlačenie kategórie imanentného vývinu a lineárneho časového plynutia od „starého“ k „novému“ prezentované už ako metodologická propozícia celého projektu (s. 397).

Dějiny nové moderny sú konštrukt, pričom ich konštrukčný charakter autori priznávajú hneď v úvode. Vykonštruovaný pojem novej moderny dopĺňa myšlienková konštrukcia o uchopení kontinuity prostredníctvom jej konvenčného rozdelenia na jednotlivé roky, ktoré sú k sebe mechanicky priradené, a konštrukcia sietí vzťahových súvislostí. Tu vzbudzuje najväčšie otázky práve výber faktov vytvárajúcich obraz na ploche času, ktorá sa najmä v ko-

lónke Udalosti historické a politické mení na načisto nereprezentatívny, subjektívny katalóg podivuhodne až bizarne vybraných javov, ktoré by pokojne mohli byť nahradené inými, rovnako náhodnými či subjektívnymi. Jeden príklad: v tabuľke Plocha času v kolónke Zahraničné umenie a myslenie sa v rokoch 1910, 1911, 1912 opakovane uvádza srbský autor Ivo Vojnović s tromi svojimi dielami, no v celom nasledujúcom texte o ňom už niet ani slova, jeho meno dokonca nie je ani v záverečnom registri, iba v záverečných mapách sa opätovne uvádzajú už spomenuté diela v časti 1.2 Preklady do češtiny. Vojnovićov iniciačný vplyv na českú kultúru či české prostredie tak ostáva pre nezainteresovaného čitateľa neobjasnený, bez vysvetlenia či zdôvodnenia aktuálnej dobovej popularity.

Iný problém predstavuje napr. miera vzťahov dôležitých pre výklad literatúry (niekde mimoliterárne javy akoby boli v prevahe, napr. akcent na oblasť fyziky v roku 1922, Veronika Broučková) alebo uvádzanie historických faktov a ich transformácia na literárnu tému, čo sa označuje ako prenikanie iných typov dejinných sociálnych väzieb do literárnej reči. Bitka pri Zborove na Ukrajine je tu vo výklade roku 1917 (Vladimír Papoušek) predstavená ako jeden z pilierov integrujúcej mytológie ešte len budúceho Československa, ako udalosť nabitá veľkým univerzalizujúcim príbehom (s. 286), ako podklad legionárskeho mýtu (s. 292), teda všetko udalostí mladšieho dáta. O niekoľko strán ďalej, v rámci tej istej kapitoly, síce sám autor upozorňuje na fakt, že takéto novo sa rodiace integrujúce príbehy (okrem Zborova napr. ruská októbrová revolúcia) boli v sledovanom roku ešte „*prliš mladé na to, aby v roku 1917 priniesli konkrétne literárne výsledky*“ (s. 297), napriek tomu ale podáva chronológiu literárneho spracovania zborovskej témy (1918, 1920, 1928), či cez príklad Marie Majerovej odkazuje na neskorší mýtus ruskej revolúcie („*jedna z autoriek, Marie Majerová, ktorá sa v budúcnosti stane propagátorom mýtu ruskej revolúcie, vydáva aktuálne knihu rozprávok českých spisovateľov (...)*“; s. 297). Aj na týchto malých

príkladoch sa ukazuje problematickosť prísneho a presne (či skôr mechanicky) stanoveného časového členenia: aktuálna dobová udalosť zo všeobecných (vojenských, politických) dejín sa stala predmetom literárneho spracovania neskôr, čo však výklad v rámci vybraného roka anticipuje. Literárny historik pracuje s faktami, ktorých súvislosť so sledovaným rokom pozná až zo svojej časovej situovanosti, vkladá ich do svojho výkladu, čím zvolenú časovú hranicu jedného roka prirodzene prestupuje.

Autorský kolektív vedený Vladimírom Papouškom sa v prvom rade snaží o kontextovosť: keď číta literárne texty, uvažuje nielen o literárnohistorických súvislostiach, ale o súvislostiach v čo najširšom slova zmysle. Toto úsilie o zasadenie do širšieho kontextu možno čítať v dvoch kódoch: ako snahu o priznanie „vyššieho“ statusu českej literatúry – povedané slovami V. Papouška – „*vyčleniť českú literatúru zo xenofóbnej uzavretosti a provinciálnej lokálnosti*“, ale súčasne – pre prítomný dôraz na euroamerický priestor a transatlantický kontext – ako konvertibilnú menu pre samotných tvorcov projektu a ich zapojenie do aktuálnej globalizovanej anglo-americkéj literárnovednej prevádzky (aj s využitím adekvátnej terminológie,

napr. tej „areálovej“: areál jazyka, areál neliterárnej reči). A hoci autori deklarovali odklon od povrchných sumarizácií a vágnych generalizácií, ktoré sú podľa nich príznačné pre iné projekty dejín, sami sa im celkom prirodzene a aj zodpovedajúco takému komplexnému žánru, ako sú dejiny, nevyhli.

Dějiny nové moderny sú ambicióznym a vydavateľsky výpravným projektom narábajúcim s pomerne mechanickou schémou konštruktú, v princípe odmietajúci chronológiu a linearitu, ktorým sa však nemôžu celkom vyhnúť. Ich nákladný aparát potom ponúka len jednu z ďalších verzií možného výkladu istej vybranej epochy – dejiny necelého dvadsaťročia na začiatku 20. storočia. V jednotlivostiach síce prinášajú množstvo impulzov, zaujímavých formulácií a postrehov, no výsledne nie sú dejinami, aj keď sa tak nazývajú... Nie sú ani súhrnom, ani opisom vývinu, len jednotlivými sondami mechanicky zvolených rokov. Keďže už v zásade nemalo ísť o ustalujúce dejiny, aj konečný tvar má viac podobu otvoreného prieskumu stále provokujúceho literárnohistorického terénu.

Dana Hučková